

Ur Mikael Börjesson, et al. (eds.),
*Fältanteckningar. Utbildnings- och
kultursociologiska texter tillägnade
Donald Broady*, Skeptronserien, SEC,
Uppsala universitet, 2006, 435p.

Prosa

Arne Melberg

Närhelst "litteratur" ska definieras så vänder man sig till dikten: där finner man den "poeticitet" och "litteraritet" som utnämns till specifik för det litterära språket. Sådana definitioner hör förstås den moderna tiden till: i klassisk tid karaktäriserades litteratur istället som *mimesis* och dikten var bara ett av de många sätt som kunde användas för att litterärt "efterbilda" verkligheten eller naturen eller den föredömliga litteraturen. Ironiskt nog upphöjs dikten till den sanna litteraturen i samma historiska ögonblick som litteraturens viktigaste uttrycksätt inte längre kan sägas vara dikt, utan snarare roman och fiktion. Eller kanske *prosa*. För diktens modernisering och frigörelse från det klassiska formspråket har ju inneburit att dikten har närmat sig prosan. Och de flesta försöken att definiera litteratur som dikt och poeticitet görs just när dikten moderniserades i prosaisk riktning, det vill säga under första delen av 1900-talet.

Men vad är då *prosa*? Med tanke på prosans dominans i den moderna litteraturen, så är det med förvåning man måste konstatera att litteraturteorin tiger still: jag har inte lyckats upptäcka någon anstormning av försök att definiera prosa, vare sig som fenomen, som historiskt faktum eller som tendens. Det finns förstås storartade försök att ringa in den berättande prosans karaktär, alltifrån Sklovskij's *Prosans teori* (1929) till Todorov's *Prosans poetik* (1971), och kanske kan man se all den "narratologi", som utgått från Gérard Genettes arbeten, just som försök att bestämma den berättande fiktionsprosans egenskaper. Men när jag nu vill hävda att den moderna litteraturen och kulturen är invaderad av prosa, så tänker jag inte bara på berättande fiktion, som förstås är en viktig medlem i familjen prosa men ändå bara en av många medlemmar i en familj som också omfattar en hel del av det som vi med ett vagt uttryck kallar sakprosa.¹

Så: vad är prosa? Jag vill här bidra till ett svar genom att i tre avsnitt summera olika uppfattningar om vad prosa är (eller: inte är), uppfattningar som jag vill

---

¹ Sklovskij avslutar *Prosans teori* med ett kort kapitel om "Essay and Anecdote" där han tar upp det som i den engelska översättningen (1990) kallas "plotless prose". Och Sklovskij varnar för för det som den litterära utvecklingen gjort till ett faktum: en blandning av "literature of fact" med "high literature" (alias fiktion).

kalla dogmatiska eftersom de blivit en del av vårt kulturella undermedvetna, eftersom de fungerar som bestämmande självklarheter för våra uppfattningar av fenomenet "litteratur" och kan avläsas i de institutionella reflexer varmed vi sorterar och värderar litteratur i t.ex. bibliotek, bokhandel, litteraturkritik, litteraturanlys och litteraturundervisning. Denna *doxa* underkastar jag några reflexioner och ett diktexempel.

Prosa är skriftspråkets normaltillstånd

Enligt denna uppfattning skulle prosa vara identiskt med skriftspråk eller med "text" generellt, ett missförstånd som leder till flera: att prosa inte skulle vara (eller kunna vara) ett litterärt arbete med språket utan att det litterära språkarbetet består i att förvandla prosa till fiktion eller till dikt. Historiskt sett förhåller det sig snarare tvärtom: prosa uppstår när man på medeltiden kommer på att knyta samman liturgins versrader eller när man översätter dikt till en sammanhängande framställning. Prosa är sålunda ingen neutral grundform utan redan en mer eller mindre litterär bearbetning av språkligt material. Istället för att tänka sig prosa som språkligt råmaterial eller litterär "grundform" så kan man föreställa sig prosa som *bakgrund* till olika former av litterär bearbetning (vilket är vad Jeffrey Kittay & Wlad Godzich föreslår i *The Emergence of Prose. An Essay in Prosaics* från 1987). Fördelen med en sådan metaforik är att prosa då framstår som en del av den samlade litteraturen eller av det litterära "fältet", för att använda en annan metafor som gjorts gångbar av Pierre Bourdieu (i *Les règles de l'art* 1992). Och kanske får vi lättare syn på prosan som konstruktion och tendens om vi inte, eller inte bara (som Bourdieu), tänker oss "fältet" som en uppsättning mekanismer som reglerar "litteraturen" utan istället tar fasta på metaforens andra möjligheter. Som t.ex. Roland Barthes i den berömda uppsatsen "Från verk till text", där han polemiserar mot "verket" som litterär "substans" och istället lanserar "texten" som "metodologiskt fält".² Vi behöver i alla händelser påminnas om att prosa är konstruktion och tendens, ett historiskt fenomen i full verksamhet på det litterära fältet.

En hastig jämförelse med musik och konst kan belysa detta: uttrycket *musikalisk prosa* dök upp under senare delen av 1800-talet som en beteckning på försöken att bryta upp musikens stora perioder och melodiska klanger och istället närma sig dramatisk dialog, *Sprechgesang* och tonmåleri.³ Termen plockades upp av Arnold Schönberg för att motivera den "atonalitet" som i detta perspektiv framstår som musikens *prosaisering*. Samtidigt med Schönberg utvecklades den non-figurativa konsten av "kubisterna" (Bracque, Picasso) som byggde på Cézannes ansatser. Det finns förstås uppenbara mediala och andra stora skillna-

² "Le Texte, lui, est un champ méthodologique." "De l'œuvre au texte" publicerades första gången i *Revue d'esthétique* 1971.

³ Se Carl Dahlhaus, *Musikalischer Realismus*, Piper, München 1982, p. 154 ff.

der mellan bildkonst, musik och litteratur – men också en påfallande samstämmighet både i tid och i orientering. Och det som är gemensamt vill jag således karakterisera som *prosaisering*.

Litterär prosa är fiktion

Enligt denna seglivade dogm är fiktionsprosan den egentliga litteratur som kallas ”skönlitteratur” medan ”sakprosan” rymmer all den prosa som refererar till en verkligare verklighet. Vilket är missvisande av flera skäl: dels för att en rad varianter av ”sakprosa” tar till litterära medel också, och inte minst, när det gäller att ge trovärdighet åt en sant och sakligt framställd verklighet. Sanning är nämligen inte (eller inte enbart) en fråga om framställningens referentiella överensstämmelse med en given verklighet. Också sanningen måste produceras, vilket helt enkelt betyder att också den sannings-syftande och icke-fiktiva framställningen måste ta till litterära grepp – exemplen är mest påfallande i all den litteratur som befinner sig i gränslandet till det som dogmatiskt uppfattas som den verkliga litteraturen, t.ex. essä och biografi och ny-journalistik och alla varianter av ”dokumentärlitteratur”, men återfinns också i de sakligaste framställningar.

I själva verket bearbetar fiktionen – som faktiskt är lika lite historiserad och definierad som ”prosan” – bara en liten del av det litterära fältet. Dessutom händer det att fiktionen inte nöjer sig med att vara fiktion. I romanens historia konstrueras inte bara omfattande fiktioner men där bryts och provoceras lika gärna fiktionen. Och i dagens romanlitteratur kan man observera en hunger efter verklighet, som inte håller till godo med det som dogmatiskt brukar avgränsas som fiktion. Den litterära prosan kan leda till fiktion men prosan kan också nöja sig med fiktiviserande inslag eller helt och hållet avstå från fiktion utan att därför sluta vara litterär.

Denna observation är stimulerad av en spekulering av Walter Benjamin; det handlar om ett fragment som enligt Benjamins utgivare är skrivet i anslutning till hans sist fullbordade arbete, *Über den Begriff der Geschichte*, och som kallas ”Das dialektische Bild”. Jag översätter relevanta partier:

Vill man betrakta historien som en text, så gäller därom det som en sentida författare sagt om den litterära texten: det förflutna har i denna lagt in bilder, som kan jämföras med dem som hålls fast av en ljuskänslig plåt. /---/ Den historiska metoden är en filologi, som baserar sig på livets bok. ’Att läsa det som aldrig skrevs’, heter det hos Hofmannsthal. Den läsare som här kommer i åtanke är den sanne historikern. /---/ Historiernas mångfald påminner om språkens mångfald. Universalhistoria i modern mening kan alltid bara vara ett slags esperanto. Universalhistoriens idé är messiansk. /---/ Dess språk är integrerad prosa, som sprängt språkets fjättrar och som förstås av alla människor (som söndagsbarnen förstår fåglarnas språk). – Prosans idé sammanfaller med den messianska föreställningen om en universalhistoria (konstprosans varianter som aspekter av den universalhistoriska /---/).⁴

⁴ *Gesammelte Schriften* I: 3, Suhrkamp 1991, p. 1238. Min övs.

I detta fragment spekulerar Benjamin om historiens "text" som livets aldrig färdiglästa bok och om "universalhistoriens" språk som "prosa". Benjamins universalhistoria har ett "messianskt" perspektiv: först när "allt" existerar i ett samfällt "nu" (*allseitiger und integraler Aktualität*) kan man tala om en förverkligad "universalhistoria". I den historia där vi lever är det universella en möjlighet eller en dimension, som skymtar i vår språkliga mångfald eller kommer till uttryck på konstlat vis ("esperanto"). I utopiskt perspektiv kan universalhistorien däremot uttryckas och förstås av alla i ett samfällt språk, ett språk som Benjamin kallar prosa. Han skriver *integrale Prosa* just som han skrev *integraler Aktualität* om det messianska ögonblicket; adjektivet betonar samtidighet, samfällighet, samordning. I Benjamins universalhistoria hänger *allt* samman; men eftersom det är omöjligt att nå denna slutpunkt så kan man likaväl slå fast att i nuets och historiens värld är *allt* tillfälligt och saknar slutgiltig mening.

Det är just försöket att få historiens och verklighetens oöverskådliga mängd av tillfälligheter att hänga samman och bilda mening som jag associerar till "prosa". Den prosaiserande tendensen siktar till den universalhistoriska mening där "allt" hänger samman i ett slags balans mot modernitetens insikt i tillvarons oöverskådliga kontingens.

Prosa och poesi är motsatser

Det är visserligen riktigt att prosa en gång uppstod som manipulerad eller rentav negerad poesi, men därav följer inte att dessa litterära former skulle utesluta varandra: snarare är de inneslutna i varandra i ett permanent spänningsförhållande. Prosan är, som Walter Benjamin en gång uttryckte saken, "poesins idé"⁵. Även om detta slår mig som överdrivet idealistiskt så fångar det ett sammanhang mellan prosa och poesi, som också Nietzsche diskuterade i *Die fröhliche Wissenschaft*, avsnitt 92: "Man skriver bara god prosa i poesins perspektiv! Ty denna befinner sig i ett oavlatligt vålatrat krig med poesin: all dess charm består i, att man hela tiden undviker och motsäger poesin". Den goda prosan kräver således ett aktivt förhållande till det som inte är prosa, nämligen poesi, och omvänt kräver poesin ett aktivt förhållande till prosan. Om poesin i klassisk tid var den starkare parten i detta utbyte så måste man säga att prosan i modern tid har tagit överhanden och att poesin har *prosaiserats* i takt med sin modernisering. Denna tendens kan avläsas i all den *prosadikt* som skrivits från Baudelaire och framåt och som är ett påfallande inslag i dagens litteratur. Jag tänker nu på sådant som skrivs och presenteras som dikt men som i själva verket ligger nära prosan, men också alla de typer av kortprosa och kort-kort prosa som ligger nära dikten; liksom den slags text som växlar mellan dikt och prosa; liksom, förstås, det som presenteras som just prosadikt. I själva verket tror jag inte det är någon överdrift att utnämna prosadikten (i denna

⁵ *Der Begriff der Kunstkritik in der deutschen Romantik*. I *GS I:1*, FfM 1991, p. 101. Min övs.